

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

**A KIHALLGATÁS
ETIKÁJA ÉS TAKTIKÁJA**

**Készítette: dr. Gálig Péter
bíróági titkár**

1. BEVEZETÉS.....	3
2. KIHALLGATÁS A JOG HATÁRÁN - ÉS AZON TÚL.....	4
2.1. A PROBLÉMA JELENTŐSÉGE.....	4
2.3. AZ ÜGYNEVEZETT „IGAZSÁGSZÉRUM”.....	5
2.4. A KÉNYSZERVALLATÁS - ÉS HATÁRTERÜLETE.....	6
2.5. A KIHALLGATOTT BEFOLYÁSOLÁSA.....	8
2.6. MEGTÉVESZTŐ ÉS RÁVEZETŐ KÉRDÉSEK, A KIHALLGATÁSOK ISMÉTLÉSE.....	8
2.7. TAKTIKAI BLÖFF.....	9
3. A KIHALLGATÁS TAKTIKÁJA.....	12
3.1. A KIHALLGATÁS TAKTIKÁJÁRÓL ÁLTALÁBAN.....	12
3.2. AZ EMLÉKEZET SERKENTÉSÉT SZOLGÁLÓ MŰFOGÁSOK.....	14
3.3. AZ IGAZ VALLOMÁST CÉLZÓ KIHALLGATÁSI MŰFOGÁSOK.....	18
3.4. A VALLOMÁSOK ELLENŐRZÉSE.....	20
3.5. A POLIGRÁFOS HAZUGSÁGVIZSGÁLAT.....	22
4. ÖSSZEGRZÉS.....	26

„Ha a hazugságnak, csakúgy, mint az igazságnak csak egy oldala lenne, jobb helyzetben lennénk. Akkor ugyanis egyszerűen csak épp az ellenkezőjét kellene vennünk, amit a hazug ember mond. Csakhogy az igazság fordítottjának ezernyi formája van és határtalan nagy a tere.”
(Michel Montaigne)

1. Bevezetés

A bűnösök felelősségre vonására irányuló igény egyidős a társadalmi együttéléssel. A büntető igazságszolgáltatás intézményesülésével egyidejűleg szükségserűen megjelent az igazság kiderítésének igénye, amely megjelent a személyek kihallgatásának területén is. Az évszázadok, évezredek során - a jogrend, a tudományos gondolkodás fejlettsége, a vallásos érzület, az emberkép függvényében - a büntető igazságszolgáltatás elméleti és gyakorlati művelői számos olyan módszert dolgoztak ki, amely az igazság kiderítésére irányult - de legalábbis a bűnösség bizonyítására alkalmas volt.

A múlt különböző kultúráiban eltérő, de egymással sok hasonlóságot is mutató eljárásokat alkalmaztak a hazudozók leleplezésére. Az ókori Kínában a gyanúsított szájába rizspúdert tettek, majd a vallatás végén a kiköpött rizspúdert megvizsgálták. Amennyiben száraznak találták, abból a bűnösségre következtettek. Az eljárás azon a tapasztalati tényen alapult, hogy izgalmi, félelmi állapotban a száj nyálkahártyái kiszáradnak, a nyelés is megnehezül. Ezen az elven alapult az Afrika egyes területein alkalmazott „bírói bab” elnevezésű módszer, de ez volt az alapja az Angliában alkalmazott gyakorlatnak is, amely szerint a kihallgatott személynek száraz kenyeret kellett sajttal együtt („bírói szelet”) elfogyasztania. Ezeknél a módszereknél a nyelés megnehezítettségét értékelték a hazugság - következésképpen a bűnösség - jeleként.

Az ókori Indiában a gyanúsítottnak egy több szóból álló listát olvastak fel, amelyen szerepeltek olyan szavak is, amelyek kapcsolatosak voltak a kihallgatás tárgyát képező ügyel. A kihallgatottnak minden szó elhangzása után meg kellett ütnie egy gongot. Úgy találták, hogy a vétkes alany az inkriminált szavak elhangzása után nagyobb erővel üti meg a gongot.

A közel-keleten az ún. „bölcshőszamárként” elhíresült módszer alkalmazása során a kihallgatott személynek egy sötét helyiségben meg kellett fognia egy szamár farkát. Úgy tartották, hogy a szamár csendben marad, ha ezt ártatlan ember teszi és felbőg, ha a bűnös fogja meg a farkát. A lelepleződéstől féltő elkövető természetesen nem fogta meg a szamár farkát - és tiszta kézzel lépett ki a helyiségből. A szamár farkát ugyanis - amiről a kihallgatott nem tudott - előzőleg bekormozták.¹

Ma a kihallgatás taktikájával kapcsolatos tudományos gondolkodás a büntetőeljárás jogtudománya, a kriminalisztika, a logika és a pszichológia vívmányaira támaszkodik. Katona szerint a kihallgatás során az eljáró hatóság kérdéseinek tartalmát, a kérdésfeltevés módszerét, a kihallgató és a kihallgatott közötti pszichikai kapcsolatot befolyásoló magatartási formák összességét soroljuk a kihallgatási taktika fogalma alá.² Az alábbiakban a kihallgatás taktikáján belül az igazságkeresés lehetőségeit kívánom vizsgálni, elsősorban a modern krimináltaktika ismereteire támaszkodva, de kitekintve a történelmi előzményekre, a törvényesség határán mozgó - illetve azon túllépő - módszerekre is.

2. Kihallgatás a jog határán - és azon túl

2.1. A probléma jelentősége

A kihallgatás taktikájával kapcsolatos vizsgálódás során nem lehet megkerülni a megengedhető és vitatható módszerek elhatárolását. Álláspontom szerint azt kell szem előtt tartani, hogy a kihallgatás annyit ér, amennyire az eredményét törvényes és hitelt érdemlő bizonyítékként lehet figyelembe venni a büntetőeljárásban. Ezért nem elég a kihallgatás eredményességét biztosító

¹ Dr. Lakatos János (szerk.) : Krimináltaktika I. Rejtjel, Budapest, 2004; 242. o.

² Katona Géza: Valós vagy valótlan. KJK, Budapest, 1990; 246. o.

módszereket megismerni és alkalmazni: fel kell ismerni és kerülni kell azokat a cselekményeket, amelyek a kihallgatás törvényességét és a vallomás hitelt érdemlőségét megkérdőjelezhetik. A kihallgatási taktikával szemben szükségszerű követelmény, hogy álljon összhangban a büntetőeljárás jog és törvény rendelkezéseivel, nemkülönben a szaktudományok tételeivel, így különösen a logika és a pszichológia törvényszerűségeivel. Alapvető fontosságú elv, hogy a kihallgatási taktika értékelése során a cél nem teszi elfogadhatóvá a jogi vagy etikai normákkal ellentétes módszereket. ³

2.3. Az úgynevezett „igazságszérum”

Egyes vegyületek (meszkalin, szkopolamin, barbiturát, nátrium-pentotál) feloldják a kihallgatott gátlását, ellenállását és ily módon őszinte vallomást eredményezhetnek.

Ezek egyes országokban napjainkban sem ismeretlenek a nyomozó hatóságok előtt. Indiában 2007-ben poligráfot, igazságszérumot és agyműködés-vizsgáló berendezést is bevetettek a rendőrök, amikor kihallgatták Surender Kolit. (A férfit egyebek mellett azzal gyanúsították, hogy 19 gyermeket ölt meg olyan módon, hogy miután megölte áldozatait, holttestükkel közösült, majd szerveiket kivágta és elfogyasztotta.) A gyanúsítottnak nátrium-pentothalt adtak be kihallgatása előtt. A szer használata Indiában is vitatott, a segítségével nyert információkat nem lehet bírósági tárgyaláson bizonyítékként felhasználni. ⁴

A fenti vegyületekkel kapcsolatos aggályt nem elsősorban ezek nyílt alkalmazása okozza - ami a legtöbb országban tiltott. Surender Koli ügyében sem a beismerő vallomás ilyen módon történő megszerzése volt, hanem a gyanúsított által a szerek hatása alatt elmondottak alapján egyéb, a bűnösséget alátámasztó tárgyak, holttestek, helyszínek, egyéb bizonyítékok felderítése - majd ezt követően ezek - látszólag - törvényes keretek között történő felhasználása.

Amennyiben egy ország jogrendje tiltja a jogszabály megsértésével beszerzett bizonyítékok felhasználását, úgy álláspontom szerint nem csak a kihallgatott tudatát befolyásoló szerek hatása

---

³ Katona Géza: I.m. 246-248. o.

⁴ Magyar Távíratí Iroda

alatt tett vallomás, hanem az ilyen állapotban tett nyilatkozatok segítségével felderített egyéb bizonyítékok sem vehetők figyelembe a büntetőeljárás során. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a nyomozó hatóság egy súlyosan törvénysértő eljárási cselekmény eredményeképpen került abba a helyzetbe, hogy bűnösséget alátámasztó bizonyítékokat beszeresse. E bizonyítékok ezért annak ellenére nem tekinthetők törvényes forrásból származóknak, hogy esetleg önmagukban törvényes keretek között kerültek rögzítésre.

2.4. A kényszervallatás - és határterülete

Hazánkban Verbőczy Hármaskönyve korlátozta első ízben a kínvallatást. A III. rész 20. címe szerint a nemeseket a büntett helyén kívül (extra delicti locum) kínvallatásnak alávetni nem volt szabad. Az Előszó 16. címe 4. §-a szerint pedig „Kínvallatásnak csak az ellen lehetett helye, akit tanuk vagy más bizonyítékok alapján a bűnösségnek nyomatékos gyanuja terhelt.”

A 1878. évi V. törvénycikk (A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről) 477. § - a már így rendelkezik: „Öt évig terjedhető börtönnel büntetendő azon közhivatalnok, a ki azon célból, hogy a vádlottól, tanutól vagy szakértőtől vallomást vagy nyilatkozatot csikarjon ki, ezek valamelyike ellen bármily törvényellenes kényszereszközt alkalmaz, vagy alkalmaztat.”

A kínvallatásnak Mária Terézia vetett véget, ki azt előbb korlátozta, majd pedig végképp betiltotta. Ezt az elhatározást később az 1791. XLII törvény is megerősítette: „A kizó vallatások annál fogva, mivel az igazság kikutatására alkalmas és megfelelő eszközt nem nyújtanak, hanem inkább büntetés számba mennek, addig, míg a büntető eljárásra nézve országgyűlésileg más intézkedés nem tétetik, egyszerűen tiltva lesznek.”⁵

A hatályos büntető törvénykönyv szerint bűncselekményt követ el az a hivatalos személy, aki annak érdekében, hogy más vallomást vagy nyilatkozatot tegyen, illetőleg ne tegyen, erőszakot, fenyegetést, vagy más hasonló módszert alkalmaz. Figyelemre méltó a tényállás utolsó fordulata - a „más hasonló módszer” - amely sok lehetőséget foglal magában. A Btk indokolása szerint az erőszakon és a fenyegetésen kívül a pszichés és morális kényszer olyan finomabb eszközei is

---

⁵ Forrás: <http://1000ev.hu>

büntetendők, amelyek alkalmasak arra, hogy a kihallgatott magatartását döntően befolyásolják. Azért érdemes e fordulatra odafigyelni, mert a gyakorlatban alkalmazott kihallgatási módszerek némelyikének vonatkozásában - értelmezéstől függően - felmerül az elkövetési magatartás megvalósulásának lehetősége.

A bírósági gyakorlat tapasztalatai szerint azért érdemes kerülni a kényszervallatás gyanúját keltő módszereket, mert azok - ha a bűncselekményt nem is valósítják meg - kikezdhetik a vallomás hitelt érdemlőségét és bármelyik szakaszában kudarcra ítélik a büntetőeljárást - akkor is, ha egyébként a kihallgatott az igazat vallotta.

Bírósági tárgyalásokon a vádlottak vallomásukat különböző indokokkal gyakran visszavonják. Ilyen indokként szerepelt például a szabadon bocsátás ígérete a fogva tartott kihallgatottal szemben, vagy annak állítása, hogy a kihallgatott társai már mindent elmondtak, ezért kár tagadni - noha valójában a társak kihallgatása még nem történt meg. Elhangzott olyan védekezés is, hogy a reggelre idézett büntetlen előéletű vádlott kihallgatására csak a késő délutáni órákban került sor, addig étlen, szomjan, idegileg kimerülten várakozott a folyósón. Előfordul bírósági tárgyalásokon a vallomás megváltoztatásának vagy visszavonásának indokaként az is, hogy a kihallgatottat éjszaka vitték be a nyomozó hatóság hivatalába, ahol még várakoztatták is, így olyan lelkiállapotba került, hogy akármit elvállalt volna. Egy ügyben a bíróság előtt a vádlott előadta, hogy éjszakai kihallgatásra 4 éves gyermekével együtt vitték be. A síró gyermek, valamint az éjszakai időpont miatt a kihallgatott beismerő vallomást tett, azzal a feltevessel, hogy így hamarabb hazamehet, és a tárgyaláson majd tisztázza magát. A pszichikai kényszer számos lehetősége között a nagyon erős dohányostól a cigaretta megvonása is alkalmas lehet arra, hogy vallomását döntően befolyásolja. ⁶

Egy éjszakai kihallgatás a körülményektől függően lehet alkalmas arra, hogy a kihallgatott vallomását döntően befolyásolja. Egy pszichésen és fizikálisan egészséges felnőtt ember esetén az éjszakai kihallgatás nem feltétlenül jár olyan hatással, amely kimerítené a pszichés kényszer fogalmát. Gyenge idegzetű kihallgatott esetén, vagy a fent említett esetben, amikor a

---

⁶ Dr. Varga Zoltánné: Nyomozási taktika, vagy kényszervallatás? Belügyi szemle, 1987/1. 73-77.o.

kihallgatottat kisgyermekével együtt viszik be kihallgatásra, felmerülhet, hogy a kihallgatási szituáció a kihallgatott vallomását döntően befolyásolja.

Egy esetben egy üzemanyagtöltő állomáson végzett házkutatás során az ügysző nem kapcsolódó feljegyzéseket - köztük az egyik gyanúsítottnak szóló három levelet - is lefoglaltak. A gyanúsított vallomása visszavonásakor arra hivatkozott, hogy az eljárás megindulásakor tőle három olyan magánjellelű levelet is lefoglaltak, amelyekkel őt beismerő vallomásra készítették. Védekezése szerint azzal vették el tőle a leveleket, hogy akkor kapja vissza azokat, ha „jó fiú lesz”. Mivel féltette a családi életét, valamint abban a reményben, hogy szabadlábra kerül, hamis beismerő vallomást tett.⁷

Az ítélezési gyakorlat már korábban is azt az álláspontot követte, hogy a kényszervallatás vallomás kicsikarása céljából alkalmazott törvénysértő módszerek, fizikai kényszereszközök igénybevételén kívül más kihallgatási módszerrel is megvalósítható. Ezek függenek az ügy jellegétől, összefüggésben lehetnek az eljárás alá vont személy értelmi képességeivel, szellemi felkészültségével, élettapasztalatával, sőt életkorával is. Nyilvánvaló ugyanis, hogy szellemileg elmaradott, könnyen befolyásolható vagy tapasztalatlan, gyermekkorú vagy fiatalkorú személyekkel szemben már olyan csekélyebb hatású törvényellenes eszköz is alkalmas lehet valótlan vallomás kicsikarására, amely másnál esetleg nem érné el a célját. Az ilyen személyek akarata már testi kényszer nélkül, erőteljes fellépéssel és különböző hátrányok agresszív kilátásba helyezésével is könnyebben megtörhető, és ezek másoknál kisebb ráhatással is rávehetők olyan bűncselekmény beismerésére, amelyet nem is valósítottak meg.⁸

2.5. A kihallgatott befolyásolása

Helyesnek tartom azt a felfogást, amely szerint a bizonyítékok értékelése során vizsgálendő, hogy a büntetőeljárás során a kihallgatott személyeket érthették -e jogellenes vagy tisztességtelen befolyásoló hatások. Álláspontom szerint ez a követelmény kiterjed a terheltén kívül a tanúkra, sértettekre is. Felmerül a kérdés, hogy ki lehet, vagy ki kell- e zárni az eljáró hatóság részéről a

⁷ Dr. Varga Zoltánné: I.m. 73-77.o

⁸ BH 1978/132

befolyásolás minden fajtáját és módját. A kérdésre adható nemleges válasz mellett rá kell mutatni, hogy a mindenkori büntetőeljárás törvény által a bizonyítás törvényességével szemben támasztott minimumkövetelményeket túl figyelemmel kell lenni etikai szempontokra is - nem engedhető meg az olyan kifogásolható módszerek alkalmazása, mint a megtévesztés, ígéretés, lelki vagy erkölcsi kényszer. ⁹

2.6. *Megtévesztő és rávezető kérdések, a kihallgatások ismétlése*

A kihallgatás eredményének értékelése során azt is vizsgálni kell, hogy a kihallgatottnak módja volt -e vallomását összefüggően, önállóan előadnia, majd a hatóság részéről ezt követően feltett kérdések nem befolyásolták -e a kihallgatottat, nem voltak -e megtévesztő, rávezető jellegűek.

Annak megítélése, hogy valamely kérdés megtévesztő vagy rávezető hatású, a kihallgatott személyiségvonásainak, értelmi és intelligencia színvonalának, a terhelt kriminális tapasztalatainak függvénye.

A kihallgatás eredményének megítélését befolyásolhatja az egyes kihallgatások időtartama, vagy a kihallgatások ismétlése. A hosszadalmas kihallgatás ugyanis - a kihallgatott életkorára, fizikai vagy pszichikai állapotára tekintettel - a kihallgatott személy kimerülésével járhat. A kihallgatások ismétlése terén - a terhelt esetén - vizsgálni kell, hogy a kihallgatás megismétlését a bizonyítással szemben támasztott, törvényes alapokon nyugvó követelmények indokolták -e, vagy az a terhelt kifárasztása révén törvényellenes befolyásolásnak tekinthető. ¹⁰ Helyteleníthető ugyanis az a gyakorlat, amely a fogva tartott terhelt többszöri kihallgatásával kényszerítő hatást akar elérni.

2.7. *Taktikai blöff*

A kihallgatási taktika vitatott módszerei közé tartozik a taktikai blöff. A módszer bírálói annak törvényellenességét, etikátlanságát hangoztatják. Valójában a taktikai blöff nem más, mint a

⁹ Katona Géza: I.m. 225. o.

¹⁰ Katona Géza: I.m. 226. o.

büntetőeljárás vizsgálati szakaszában alkalmazott taktikai fogások egyike, amely alkalmazásának körülményeitől függően lehet törvénysértő és megengedhető. Tóth Mihály¹¹ szerint a taktikai blöff a taktikai fogások rendszerébe tartozó, bizonyíték szerzését célzó eljárás, amelyben a vizsgáló legalább részben bizonytalan, ellenőrizetlen valóságtartalmú tényeken vagy körülményeken nyugvó látszat tudatos keltésével olyan helyzetet igyekszik teremteni, amely a gyanúsítottat addig feltáratlan bizonyíték szolgáltatására ösztönözheti. Az ilyen magatartás célja az, hogy igaznak hitt feltételezések alapján a kihallgató és a terhelt interakciója során olyan szituáció keletkezzék, amelyben a vizsgáló a rendelkezésre álló adatok pontos köréről és tartalmáról tájékozatlan gyanúsított bizonyítékot szolgáltat a feltételezések helyállóságát vagy megalapozatlanságát illetően.

A taktikai blöff lényeges ismérve, hogy tartalmát tekintve, a blöff alapját képező tények, körülmények részben vagy egészben bizonytalanok, feltételezéseken - ám sohasem pusztán a bűnösség feltételezésén - alapulnak. Ezt a következő helyzet szemlélteti.

Amennyiben ismert a gyanúsított személye, de a cselekmény pontos ideje, eszköze, módszere felderítetlen, a vizsgáló azáltal, hogy lényegtelennek látszó mellékkörülményeket, az ügyvel kapcsolatos jelentéktelen részleteket firtat, azt a látszatot keltheti, hogy az ügyet valójában már felgöngyölítette, és csupán a kép teljességéhez tartozó apróságok érdeklik. A vizsgáló jól értesültségének látszatát ezúttal arra építi, hogy számos lényeges körülményről is tud. Blöff esetén - ezzel szemben - egy legalább részletekben feltételezéseken alapuló verziót állít fel, és ennek bizonyos körülményeivel operál.

A mai jogirodalom - bizonyos feltételek mellett - a taktikai blöfföt megengedhetőnek tartja. Tremmel Flórián szerint a gyanúsított bizonytalanságban tartása vagy hagyása még nem jelent csalást, becsapást. Álláspontja szerint a kihallgató kezdeményezően és kifejezetten nem mondhat valótlant, ugyanakkor a terhelt információhiányából fakadó, vagy egyénként bizonytalan helyzetét tévesen értékelő álláspontjából adódó taktikai blöff megengedhető. Sokszor a terhelt maga választja a tévedésbe esés és tévedésben maradás útját a valótlan állításaival. Megemlíti a két

---

¹¹ Bócz Endre (szerk.): Kriminálisztika II., BM Kiadó 2004 866-883. oldal

világháború között megtörtént esetet, amelyben É. J., a pesthidegkúti kocsmárosné féllábú gyilkosa azt állította, hogy a cselekmény idején Szegeden és környékén járt kerékpáron. Arra a megjegyzésre, hogy nehezebb eshetett neki a múltjával a szegedi hegyek között felfelé hajtani kerékpárját, azt felelte, hogy bizony nehezebb esett, ezért ilyenkor inkább leszállt. É.J. tehát soha nem járt Szegeden, mert ott a tiszai töltésen és a vakondtúráson kívül egyéb magaslat nincs.¹²

A taktikai blöffel szemben felállítható néhány általános követelmény.

- Elvárható, hogy ne ütközzön jogi előírásokba;
- Alkalmas legyen az igazság kiderítését eredményező bizonyíték beszerzésére;
- Ne legyenek olyan lehetséges következményei, amelyek ugyanakkor gátolják a helyes tényállás megállapítását;
- Feleljen meg a vizsgálati munka etikai normáinak.¹³

A taktikai blöffről, annak elvont, fogalmi ismertetésénél többet árulnak el a gyakorlati példák.

Egy olyan ügyben, amelyben négy személy betörést követett el, a tettesek közül hárman őrizetben voltak, ezek közül ketten egyéb bűncselekmények mellett a betörést is beismerték. A tagadásban lévő harmadik és a negyedik, akiről nem tudták a többiek, hogy szökésben van, az alapos gyanú szerint több súlyos betöréses lopást követtek el. A nyomozóknak szüksége volt a bűnügyek teljes felderítéséhez a tagadó harmadik gyanúsított vallomására. Ezt a következő módon szerezték meg. A vizsgálók a két beismerő vallomást - hozzájárulással - hangszalagra rögzítették. A tagadásban lévő személy elé a kihallgatáskor három magnetofont helyeztek el úgy, hogy az egyik szélsőn és a középsőn a rögzített beismerő vallomások voltak, míg a másik szélsőn üres szalag volt. A kihallgatást végző megkérdezte a tagadásban lévő gyanúsítottat: melyik felvételt kívánja meghallgatni, a szélsőt vagy a középsőt. A gyanúsított a szélsőt választotta, így a kihallgató bekapcsolta azt a szélső készüléket, amelyiken az egyik beismerő vallomást tartalmazó szalag volt. A gyanúsított azt feltételezhette, hogy valamennyi társa őrizetben van és már

¹² Tremmel Flórián - Fenyvesi Csaba: Kriminálisztika tankönyv és atlasz. Dialóg Campus, Pécs, 2002, 222.o.

¹³ Bócz Endre (szerk.): Kriminálisztika II. BM Kiadó, Budapest, 2004. 873. o.

mindannyian vallomást tettek, amelyeket a három magnószalag tartalmaz, ezért beismerő vallomást tett. Ebben az esetben némi kockázatot jelentett az, hogy az egyik szalag üres volt. Ezt azonban az egyik szalag lemásolásával ki lehetett volna küszöbölni.

A taktikai blöff a bűntársak egymás elleni kijátszásával ötvözve is alkalmazható. Egy olyan bűncselekmény vizsgálata során, melyet apa és fia együtt követtek el, mindketten tagadtak, és védekezésül kerek történetet adtak elő. A kihallgató az apa kihallgatásának végeztével megkérdezte: „Ez az igazság?” - „Tényleg, igen” - hangzott a válasz. „Akkor itt van papír, írja rá, hogy „Elmondtam az igazságot, mondd el te is”, és írja alá” - hangzott a felszólítás. A terhelt csapdába esett: ha kitart amellett, hogy igazat vallott, és megírja a nyilatkozatot, annak a fia hitelt ad és tényleg elmondja az igazságot, ha pedig elutasítja a kérést, ezzel elismeri, hogy hazudott.

A korábban elismert és alkalmazott, ma már vitatott módszerek közé tartozik a annak elhitése a terhelttel, hogy kár tagadnia, úgyszólván mindent tudnak róla, de amennyiben beismerő vallomást tesz, úgy kedvezőbben ítélik meg az ügyet. Több gyanúsított esetén a terhelttel azt hitetik el, hogy kár tagadnia, mivel bűntársai már vallottak és rá is terhelő vallomást tettek. Ezek a módszerek a hatóság részéről kezdeményezően megtévesztő magatartást tartalmaznak. Az első esetben az a mozzanat valótlan, hogy a hatóság már felderítette az ügyet, a másik esetben pedig az, hogy bárki terhelő vallomást tett volna.

3. A kihallgatás taktikája

3.1. A kihallgatás taktikájáról általában

A kihallgatás hátterében pszichés folyamatok lelehetők fel. A kognitív pszichológia terminológiájával élve a kihallgatás kettős megismerési folyamaton alapul. Az elsődleges (primer) megismerési folyamat a kihallgatott tudomásszerzése a releváns jelenségről, míg a másodlagos (szekunder) megismerési folyamat a kihallgatóban zajlik a kihallgatottal való kommunikáció során.¹⁴

¹⁴ Tremmel Flórián - Fenyvesi Csaba: Kriminálisztika tankönyv és atlasz; Dialóg Campus; Budapest-Pécs, 2004, 209-210.o.

Mivel a kihallgatás célja a büntetőeljárás eredményessége érdekében az igaz vallomás beszerzése és a kihallgatottak releváns tudomásának teljes feltárása, a kihallgatás taktikája meghatározható az e cél szolgálatába állított, egyes pszichológiai törvényszerűségek ismeretén alapuló módszerek rendszereként.

Az alábbiakban ezen alapvető törvényszerűségeket és az ezeken alapuló ismert kihallgatás-taktikai módszereket kívánom áttekinteni.

Előljáróban hadd idézzek fel egy tanulságos kísérletet Franz von Liszt professzor gyakorlatából. A professzor - a berlini egyetem kriminalisztika tanára - egyik könyvéről tartott előadásán egyik hallgató hirtelen közbekiáltott: „Én a kereszténység szemszögéből akarom hallani a kérdést” Erre egy másik hallgató, ugyancsak kiabálva, így felelt: „Nem állhatom az ilyesmit!”. Ezt követően az első „Ön inzultált engem!” felkiáltással felugrott, majd - mivel a másik nem hagyta ennyiben a dolgot - revolvert rántott. Liszt professzor azonban időben közbelépett, közéjük állt, és így a fegyver vakon sült el.

A hallgatóság nem tudta: az incidenst Liszt professzor kísérleti céllal rendezte meg. Megkérte a hallgatókat, írják le, hogy mi történt, majd az elmondottakat az előzetes koreográfiával összevetette. A kísérlet eredménye tanulságos volt.

A beszámolóiban változtatások, kihagyások, betoldások voltak az eredeti eseménysorhoz képest. Megmutatkozott, hogy még az elvileg felkészült személyek is, akiknek nem állt érdekükben, hogy a valóságtól eltérően nyilatkozzanak, jelentős hibákkal emlékeztek vissza a viszonylag egyszerű cselekménysorra.

A hallgatók aznap és másnap 73,3 % - ban emlékeztek vissza hibásan a történetekre, egy hét múlva 80 % - ban tévedtek, 80 % körüli volt a hibaarány az egy hónap múltán, ugyanakkor 60 % az öt hét után tett vallomásokban. Ez utóbbi eredményt magyarázhatja az, hogy a hallgatók nem voltak elzárva egymástól, és befolyásolhatták egymást.

Bár a fenti kísérlet tanulsága a személyi jellegű bizonyítékok ellen szól, nem lehet elvitatni ezek jelentőségét. Egyes bűncselekményeknek nincs, vagy alig lehet tárgyi bizonyítéka (pl.: szóbeli rágalmazás, hamis vád), de egyes tárgyi bizonyítékok is csak személyi jellegű bizonyítékok tükrében értékelhetők. A személyi jellegű bizonyítékok mellett szól az is, hogy - szemben a tárgyi bizonyítékokkal - képesek önmaguk legitimálására: arra, hogy igazolják hitelt érdemlő forrás jellegüket. (pl.: a tanú elmondja, hol, hogyan, milyen körülmények között szerezte tudomását.) Ezen túlmenően a személyi jellegű bizonyítékok mellett szól az az érv is, hogy túlnyomó részük mögött világos és fokozott felelősség húzódik meg és nyújt biztosítékot. (pl.: igazmondási kötelezettség, hamis vád tilalma)

A kihallgatási taktika a krimináltaktikának a büntetőeljárás alanyaiként szóba jöhető személyek kihallgatásával foglalkozó területe. Olyan műfogások rendszere, amelyeket a tudományos munkaszervezés, a logika, a pszichológia és a vizsgálati gyakorlat általánosítása alapján a büntetőeljárás törvény rendelkezéseivel összhangban dolgoztak ki bűncselekmények eredményes felderítése céljából. A célszerűség problémájával elsősorban a krimináltaktika, a megengedhetőség problémájával pedig jórészt az eljárási jog foglalkozik. A fogalom tehát ötvözi a krimináltaktika és a büntetőeljárás szempontjait. Az előbbi arra keresi a választ, hogy „miként?”, az utóbbi a „mit” és „milyen feltételek mellett?” kérdésekre vár feleletet. Amíg az utóbbira nincs válasz, a modern büntetőeljárás jog és kriminalisztika nem enged a kihallgatástaktika területére lépni.

Több vitatható kihallgatási módszer ismeretes. Ilyenként tartja számon a kriminálpszichológia az ún. asszociációs módszert, amelynél több, a bűncselekménnyel összefüggő és közömbös hívószó vonatkozásában felkérlik a kihallgatottat, hogy egy-egy szó elhangzása után közölje az eszébe jutó gondolatot. Ha a bűncselekménnyel kapcsolatos hívószavak esetén hosszabb a reakcióidő, akkor azt a következtetést vonják le, hogy a kihallgatottnak közvetlen élményen alapuló ismerete (pl. tettestudomása) van az ügyről. A reprodukciós módszer alkalmazásakor a kihallgatottal egy a vizsgált cselekményhez nagyon hasonló tényállást közölne, majd felkérlik, hogy ismétlje el. Ha a tényállás elismérlésekor a kihallgatott apró, de valóságos mozzanatokot is belekever a hallott

tényállásba, ugyancsak a bűnösségére következtetnek. Az elfogadhatatlan módszerek közé tartozik a hipnózis és az ún. igazságszérum alkalmazása. Az utóbbiak közé tartozó vegyületek (meszkalin, szkopolamin, nátrium-pentotál) feloldják a kihallgatott gátlását, ellenállását és ily módon őszinte vallomást eredményeznek. Sokáig a vitatott módszerek közé tartozott az ún. „hazugságvizsgáló készülék”, a poligráf használata is. Számos kihallgatási típushiba ismeretes, úgy mint a túlbuzgalom, előítélet, elfogultság, befolyásolás, csalás, megalázó, agresszív, durva, fenyegető, gúnyos magatartás, ígéretés, kényszervallatás, szuggesztív kérdések feltétele. Ezek kerülendőek, némelyikük eljárási szabálysértést valósít meg, mások „csupán” etikátlanak.

A megengedhető kihallgatás-taktikai módszerek közé az emlékezet serkentését szolgáló, az igaz vallomás beszerzését célzó és a vallomások ellenőrzésére irányuló műfogások tartoznak.

3.2. Az emlékezet serkentését szolgáló műfogások

Az emberi emlékezet különböző időtartamra őrzi meg az észleleteket. Az ún. szenzoros memória 1-2 percig őrzi a beérkező jeleket. Az információ rögzítése automatikusan történik és a bevéstést gyors és hatásos törlés követi. Ezt a memóriaszegmenst használjuk például olyankor, amikor a mindennapi kommunikáció során beszélgetőpartnerünk mondatait jegyezzük meg, amíg azokra reagálunk. A rövid távú memória (primer memória) néhány óráig képes tárolni 5-9 karakteregységet, amely lehet szám, betű homogén módon vagy keverve (pl.: rendszámok, telefonszámok) A hosszú távú memória tartalmazza egyrészt az erős érzelmekkel párosuló emléktartalmakat, másrészt a primer memóriából átkerült olyan információkat, melyeknek hosszabb ideig kell az embernek megőriznie. Jellemzője, hogy a rögzítés tipikusan ismétléssel hozható létre. A visszaidézés általában lassú, kulcsingerek segítik. Az állandó memória tartalmazza azokat az információkat, amelyeket az ember egész életén át meg kíván tartani. (Itt található pl. a saját személyi adatok, a szókincs, írás, járás képessége is)

A kihallgatás során jellemzően a rövid távú, a hosszú távú és az állandó memória tartalma kerül előtérbe, ezen belül a rövid távú memóriáé akkor, ha az esemény és a kihallgatás között rövid idő telik el.

Schacter ¹⁵ hét csoportra osztotta az emlékezetet érintő anomáliákat, amelyek ismerete a személyi jellegű bizonyítékok értékelése során tanulságokkal szolgálhat: az elhalványulás, szórakozottság, rövidzárlat, téves attribúció, szuggesztibilitás, elfogultság és a makacsság zavarát különböztette meg.

Az emléknymok elhalványulása az emlékezeti működés alapvető sajátossága, amely az emlékezet idővel való gyengülésére vagy elvesztésére vezet.

A szórakozottság a figyelem és az emlékezet közötti együttműködés ideiglenes összeomlásának következménye. Ilyenkor az információ nem elhalványul, hanem eleve be sem kerül az emlékezeti tárukba, vagy a keresés nem indul meg a szükséges időpontban.

A rövidzárlat közismert jelensége a szükséges információ emlékezetből való visszakeresésének ideiglenes kudarca.

A téves attribúció az emlékek eredetével kapcsolatos tévedést foglalja magában: a valóság és a fantázia összekeveredését. A fel nem ismert téves attribúció súlyos következményekkel járhat büntetőeljárásokban. Egy, az 1950-es években történt esetben egy brit jegyárus, akit fegyverrel kiraboltak, később egy ártatlan tengerészben vélte felismerni támadóját. A tengerész korábban nála vásárolt jegyet, s az árus ismerős vonásai miatt hozta összefüggésbe a rablással. Egy másik esetben egy ismert pszichológust erőszakos közöszlélással vádoltak meg az áldozat részletes személyleírása alapján. A pszichológust végül felmentették, mivel megdönthetetlen alibivel rendelkezett: a bűntény idején éppen televíziós interjút adott élőben. Az áldozat látta az interjút és a pszichológus arcvonásait tévesen megerősakolójának tulajdonította. Egy az Egyesült Államokban végzett elemzés szerint 40 olyan esetből, amelyben DNS vizsgálat egyértelműen kimutatta, hogy a vádlottat ártatlanul ítélték el, 36 esetben szemtanúk vallomásai alapján született ítélet. Ez az adat felhívja a figyelmet arra, hogy fel kell ismerni a tanúk esetleges téves attribúcióit, és gondot kell fordítanunk a vallomások ellenőrzésére.

---

¹⁵ Schacter, Daniel L.: Az emlékezet hét bűne. HVG, 2004

A szuggesztibilitás zavarának büntetőeljárásai vonatkozásai a téves attribúciónál is veszélyesebbek. Emlékeink ugyanis néha engednek a külső befolyásoknak és tendenciózus kérdések és sugalmazások soha meg nem történt eseményekről kelthetnek emlékeket bennünk. A szuggesztibilitás a jogalkalmazásban komoly problémákat okoz, akár ártatlan embereket is arra készíthet, hogy el nem követett bűncselekményeket - tévesen - elvállaljanak, beismerjenek. Ronald Fischer és Edward Geiselman kognitív pszichológusok dolgozták ki az 1980-as években azt a módszert, amely képes megnövelni a tanúvallomások pontosságát, anélkül, hogy növelné a szuggesztibilitást. Ezt a módszert kognitív interjúknak nevezik. A módszer erénye, hogy mellőzi a szuggesztív és rávezető kérdések használatát. Eredeti formájában négy részből áll. Az első rész arra vonatkozó kérést foglal magában, hogy a tanú minden egyes apró részletet, amit csak tud, idézzen fel a bűnténnyel kapcsolatban. A második lépés további olyan részletek előhívásának ösztönzése az eredeti helyszín és kontextus mentális felidézésén keresztül, amelyeket a tanú az interjú elején nem említett. A harmadik szakaszban a szemtanúkat arra kérik, hogy próbálják meg eltérő időrendben felidézni az eseményeket: először az elejétől a végéig, majd fordítva. Végül arra kérik a tanúkat, hogy különböző perspektívákat felvéve igyekezzenek újra felidézni az eseményeket, például az elkövető vagy az áldozat szemszögéből. Az 1990-es években a kognitív interjút kiegészítették olyan eljárásokkal, amelyek a kihallgató és a tanúk közötti interakció és kommunikáció javítását célozták.

Az elfogultság zavara arra az erős befolyásra utal, amit a már meglévő tudásunk és ismereteink gyakorolnak múltunk felidézésére. Ennek nyomán - tudatosan vagy tudattalanul - hajlamosak vagyunk múltbéli élményeink át-, vagy újraírására.

A makacsság zavara olyan rendszeresen visszatérő emlékekre utal, amelyeket többnyire erős érzelmi töltetű események váltanak ki és amelyektől szinte lehetetlen megszabadulni. Az érzelmi viszonyulás az emlékezést nemcsak pozitív, hanem negatív irányban befolyásolhatja.. Egyes esetekben a bűncselekmény sértettjének a pszichéje a felejtés eszközével védekezik a traumatikus emlékek ellen.

A krimináltaktikai gyakorlat különböző többféle módszert ismer az emlékezet serkentésére.

Mindenképpen indokolt, hogy a kihallgatott először önállóan, összefüggően adja elő, mire emlékszik az ügy kapcsán. A folyamatos elbeszélés során felismerhető ugyanis, hogy milyen információkötések alapján maradhatott fenn az emléknyom. Az összefüggő előadás sok minden másról is árulkodhat. Felépítéséből, szóhasználatából, a beszédet kísérő nem verbális jelekből következtetni lehet arra, ha a kihallgatott konfabulál (meseszövéssel él), betanult vallomást tesz, vagy éppen ellenkezőleg: élményszerűen meséli el a történeteket. Következtetni lehet az előadottakhoz való érzelmi viszonyulására, ami az előadottak hitelt érdemlőségét érintheti. A fentiekből nyerhető információkat a továbbiakban a felidézés serkentése és a vallomás ellenőrzései során is hasznosítani lehet.

Amennyiben a kihallgatott valamely kérdésre nem tud érdemben nyilatkozni, mivel arra a konkrét körülményre akkor éppen nem emlékszik, a rövidzárlat esetével állhatunk szemben. Ilyenkor számíthatunk a szabadon felmerülő emlékezés jelenségére, ami akkor jelentkezik, ha átmenetileg eltávolodunk a problémától. Ezért eredményes lehet, ha a kihallgató témát vált, és hagyja, hogy a közben jusson eszébe a kihallgatottnak a kérdéses információ.

Olyan esetekben, amikor a kihallgatott önállóan nem tud érdemi személyleírással szolgálni valamely személyről, eredményre vezethet, ha fényképen vagy élőben bemutatjuk az illetőt.

Ismeretes az asszociációk serkentésének módszere, amelynek célja valamely elfelejtett emlékkép visszanyerése a hozzá fűződő egyéb emlékképek felidézése útján.

Valamely emlékképről felidézett körülmények köre bővíthető, ha a kihallgatott ugyanarról a dologról más-más beállításból beszél. Ilyenkor a háttérben egy gondolati rekonstrukció indul, ami eredetileg nem említett részletek felmerüléséhez vezethet. Hasonló eredménnyel jár, ha az események felidézésében a szokásos időrendi formától eltekintünk és arra kérjük a kihallgatottat, hogy mondja el a történetet például több résztvevő valamelyike, vagy a több külön-külön számba jövő esemény, illetve cselekmény szerint rendezve.

A felidézés serkentését szolgálhatják a kihallgató által feltett kérdések is, de csak akkor, ha nem befolyásolják a kihallgatottat. Ezért a kérdések megfogalmazásánál körültekintően kell eljárni. A választást tartalmazó (volt-e akkor ott valaki, vagy nem) az elkülönítést megfogalmazó (piros volt, vagy zöld a kabátja), a meghatározott választ igénylő kérdés (tehát nem volt íróasztal az irodában?), a feltételezést magában foglaló (milyen kalapot hordott a magas szőke férfi?) kérdések révén a kihallgatott óhatatlanul olyan információt is belefoglal a vallomásába, amelynek korábban nem vagy nem feltétlenül volt a birtokában.

A felidézés, felismerés eredményesebb lehet, ha a megtörtént esemény színhelyén vagy az eredetihez hű szituációban történik. Ugyanis ilyenkor is gondolati rekonstrukció zajlik, ami serkenti a felidézést. Ezen a felismerésen alapul a helyszíni kihallgatás, illetve a szituációhoz vagy helyszínhez kötött felismerésre bemutatás intézménye.

3.3. Az igaz vallomást célzó kihallgatási műfogások

A kihallgatási taktika számos módszert felölelő rendszerét nehéz lenne kimerítően ismertetni. A formai kérdéseket érintő ajánlások olyan kérdéskörökkel foglalkoznak, mint a kihallgatás időpontjának megfelelő kiválasztása, a terhelt kihallgatásának az eljárás menetébe történő megfelelő beillesztése, több terhelt kihallgatása sorrendjének megválasztása, a kihallgatás során tisztázandó kérdések sorrendjének megtervezése, erre vonatkozó verziók előzetes felállítása, az eljárási cselekmények megfelelő rögzítése. Tartalmi szempontból olyan kérdések köré csoportosulnak a módszerek, mint a kihallgatásra történő megfelelő felkészülés, a helyes kontaktus megteremtése, a kihallgatás során tanúsított magatartás megválasztása, helyes kérdésfeltevések és a vizsgáló rendelkezésére álló információk optimális feltárása.

A kihallgatás-taktikai módszerek közül jelentőségénél fogva ki kell emelni az információkkal való manőverezést, amelynek célja, hogy a legmegfelelőbb időpontig bizonytalanságban tartsa a gyanúsítottat afelől, hogy a hatóság milyen ismeretekkel rendelkezik az adott ügyben.

Az információkkal való manőverezés egyik módszere a bizonyítékok fokozatos, szakaszos feltárása, egyes bizonyítékok időleges elhallgatása. Ilyenkor a hatóság - legalábbis időlegesen - azt a látszatot kelti, hogy kevés információval rendelkezik. Ettől a módszertől azt lehet várni, hogy oldja a gyanúsítottban a feszültséget, és könnyelműsége indítva őt olyan információk felfedezésére is készítheti, amelyeket más körülmények között elhallgatott volna. A módszer másik hatása, hogy a bizonyítékok fokozatos feltárása, azok egyre növekvő súlya a gyanúsítottnál pszichikai feszültséget teremt. Ezt a helyzetet esetleg beismeréssel véli feloldhatónak.

A másik módszer a valóságosnál több bizonyíték látszatának keltésével operál. Célja, hogy elhitesse a gyanúsítottal, hogy minden bizonyíték a hatóság rendelkezésére áll. A kihallgató magatartásából annak kell kitűnnie, hogy csupán a másodlagos apróságok, mellékkörülmények érdeklik, mivel az ügyet már felgöngyölítette. Ez azt eredményezheti, hogy a gyanúsított magától értetődő természetességgel utalhat az általa bebizonyítottak vélt - ám valójában ismeretlen körülményekre is.

Bizonyos esetekben sikeresen alkalmazott módszer az ún. lerohanás. Ez akkor alkalmazható, ha a vizsgálónak mennyiségi és minőségi szempontból is elsöprő erejű bizonyítási anyag áll rendelkezésére. Célja annak a felismerésnek a kiváltása a gyanúsítottnál, hogy az egyedüli lehetősége a beismerő vallomás.

A „legendák megengedése” gyakran eredményesen alkalmazható kihallgatás-taktikai fogás. Ennek során a vizsgáló a kihallgatott kétséges vallomását színleg elfogadja és kérdéseivel különböző részletek között látszólag csapongva számos, látszólag érdektelen adatot gyűjt be, amelyekről - rendszerezést követően - megállapítható, hogy egymással, vagy más, bizonyított ténnyel ellentmondásban állnak.

Elterjedt kihallgatás-taktikai módszer a bűntársak egymás elleni kijátszása. Ennek szellemes példája volt az az eset, amikor apa és fia együtt követték el a bűncselekményt, mindketten tagadtak, majd védekezésül kerek történetet adtak elő. A kihallgató az apa kihallgatásának

végeztével megkérdezte: „Ez az igazság?” - „Tényleg, igen” - hangzott a válasz. „Akkor itt van papír, írja rá, hogy „Elmondtam az igazságot, mondd el te is”, és írja alá” - hangzott a felszólítás. A terhelt csapdába esett: ha kitart amellett, hogy igazat vallott, és megírja a nyilatkozatot, annak a fia hitelt ad és tényleg elmondja az igazságot, ha pedig elutasítja a kérést, ezzel elismeri, hogy hazudott.

A taktikai blöffről, mint a kihallgatási taktika ismert és egyben vitatott módszeréről korábban már említést tettem.

A terhelt kihallgatása tekintetében Walkley a gyanúsított gondolkodásmódjának megváltoztatására irányuló módszert ismerteti, amelynek célja a terhelt hallgatási és tagadási szándékának feloldása és a beismerő vallomás megszerzése. A kihallgatók négy fázisra bontva végezhetik ezt a feladatot:

- Csökkentik a tagadás nyilvánvaló előnyeit;
- Azt érzékeltetik, hogy a tagadás bizonyos hátrányokkal jár;
- Arról győzik meg a kihallgatottat, hogy a beismerés bizonyos előnyökkel jár;
- Érzékeltetik, hogy a beismeréssel járó hátrányok nem olyan mértékűek, mint ahogy a kihallgatott gondolja.¹⁶

3.4. A vallomások ellenőrzése

A vallomások ellenőrizhetők logikai úton. Az igaz vallomás ugyanis az anyagi világban ténylegesen lezajlott történésekről számol be - olyan eseményről, amely az idő, a tér és a természet törvényszerűségeit szükségszerűen érvényre juttató erőterben ment végre. Ezért az igaz vallomásnak tükröznie kell az eseményt alkotó tényezők - a cselekmény, a környezet, a hely, a tér és idő egymással és a természet törvényszerűségeivel nem ellenkező összhangját. A vallomás logikai értékelése a vallomásban szereplő tényállítások formájában megjelenő adatok egymás közötti összhangjára koncentrál. A vallomásban előadott esemény, történet, ismeret részleteire irányuló kérdések megszüntethetik a vallomás esetleges logikai hézagosságát, valamint rávilágíthatnak a vallomás ellentmondásosságára.

¹⁶ John Walkley: A gyanúsított gondolkodásmódjának megváltoztatása; Belügyi Szemle 1986/2. 114-118.o

A vallomások ellenőrzésére alkalmas lehet a kihallgatott kommunikációs szintjei által közvetített jelek összevetése. Az emberi kommunikációnak ugyanis a beszéd csak az egyik szintje, a metakommunikáció számos csatornája - így a mimika, testbeszéd, egyes fiziológiai tünetek - árulkodhatnak arról, hogy a szóbeli közlés megfelel -e a valóságnak, vagy sem.

Mivel a kihallgatásra általában már az ügyre vonatkozó egyéb ismeretek birtokában kerül sor, lehetőség van a vallomás és az egyéb eljárási adatok összevetésére.

A vallomás ellenőrzésére alkalmasak lehetnek az egyes adatgyűjtési módszerek. Ezekre akkor támaszkodhatunk, ha a vallomás olyan adatokat tartalmaz, amelyeket hivatalos szervek, szervezetek, gazdálkodó szervezetek regisztrálnak és igazolni tudnak (pl.: adattárak, irattárak anyagai, mért és regisztrált adatok, stb.)

Környezettanulmány készítése útján elsősorban a kihallgatott személy szavahihetőségének megállapítására nyílt lehetőség. A környezettanulmány ugyanis alkalmas olyan információk beszerzésére és ellenőrzésére, amelyek az elkövető személyére, egyéniségére vonatkoznak.

A helyszíni kihallgatás a kihallgatott emlékezetének felfrissítésén túl alkalmas lehet a vallomás ellenőrzésére is. A helyszíni kihallgatás ugyanis nem az első kihallgatás, és a helyszín észlelése alapján tett újabb előadás rávilágíthat a kihallgatott vallomásainak egymás közötti illetve belső ellentmondásaira.

A bizonyítási kísérlet célja annak ellenőrzése, hogy a hatóság a cselekmény egészére vagy egyes részleteire vonatkozóan felállított verziókat ellenőrzése abból a szempontból, hogy a feltételezett módon azok bekövetkeztek -e vagy sem. Ha a verzió felállítása valamely személy vallomásán alapult, a bizonyítási kísérlet a vallomás ellenőrzésére is alkalmas lehet.

Katona ismerteti a „vallomásanalízis” módszerét, amelynek célja a terhelt által szolgáltatott bizonyítékok bizonyító erejének megállapítása.¹⁷ A módszer arra törekszik, hogy a bizonyítékok keletkezésének teljes folyamatát, illetve a terhelt emocionális helyzetét és érdekkonfliktusait figyelembe véve segítse a jogalkalmazót a terhelti vallomás analitikus vizsgálatában. A vallomásanalízis gyakorlatban legismertebb módszere azon alapul, hogy a tanúkat és terhelteket gyakran a büntetőeljárás különböző szakaszaiban többször is kihallgatják, így mód nyílik a vallomások változékonyságának és a védekezés következetességének értékelésére is, ami segít a tanú vagy a vádlott szavahihetőségének megítélésében.

A terhelt következetes tagadása esetén - amennyiben tagadó vallomását tényállításokkal vagy jogi magyarázatokkal támasztja alá - vizsgálni kell a vallomásban állított tények bekövetkezésének fizikai lehetőségét, áttekinteni az adott helyzetben a terhelt által állított magatartás, tevékenység indokoltságát, ésszerűségét. A terhelt által állított tények közötti összefüggések vizsgálatával fel kell tárni az esetleges ellentmondásokat. Mind a tanúk, mind a terheltek esetén eredményes módja lehet a vallomás ellenőrzésének az élményszerűség vizsgálata. Katona azt az állítást tartja élményszerűnek, amely nem merül ki az állított tevékenység vagy magatartás lényeges tényeinek ismertetésében, hanem kitér olyan részletjellegű, olykor éppen esetleges, de életszerű körülményekre is, amelyekre a valótlan állítás kiagyaloja rendszerint nem gondol.¹⁸ Az élményszerűség megítélése a fenti tartalmi szempontokon kívül az állítás módja, a szóbeli előadás során tapasztalható ún. átélési jelek alapján is lehetséges.

A kihallgatott személy konok elutasító magatartása, elzárkózása, kontaktusképtelensége esetére Tóth Ernő felhívja a figyelmet a kihallgatás során a kriminálpszichológus igénybevitelének lehetőségére.¹⁹ A nyomozó hatóság a gyenge értelmi színvonalú, alacsony iskolázottságú terhelt esetében pszichológus közreműködésével határozta meg a kihallgatás taktikáját.

---

¹⁷ Katona Géza: I.m. 230. o.

¹⁸ Katona Géza: I.m. 234. o.

¹⁹ Tóth Ernő: Beismerő vallomás megszerzése kriminálpszichológus segítségével. Belügyi szemle, 1989/5. 96-101. o.

3.5. A poligráfós hazugságvizsgálat

A poligráf - ún. „hazugságvizsgáló készülék” - azokat a fiziológiai reakciókat regisztrálja, amelyek a kihallgatott személynél a feltett kérdések és az arra adott válaszok kíséretében jelentkeznek attól függően, hogy a kihallgatott személy érzelmileg hogyan viszonyul az adott kérdéshez. A poligráf működése azon alapul, hogy e reakciók valamennyi embernél egységes törvényszerűségek szerint jelentkeznek, és szinte lehetetlen ezeket leküzdeni. A poligráf valójában nem a hazugságreakciókat méri, hanem a kihallgatott személynél egyes kérdések feltételekor jelentkező fiziológiai reakciókat.

Rövid múltra tekintenek vissza az objektív alapokon nyugvó próbálkozások. A hazugság felderítésére alkalmas, tudományos alapokon nyugvó módszer kidolgozására irányuló első kísérlet Cesare Lombroso nevéhez köthető, aki vizsgálataihoz egy „hydroszfigmográf” nevű orvosi műszert alkalmazott, amely lényegében egy vízzel megtöltött hosszúkás üvegedény volt. Lombroso a vizsgált személy kezét az üvegedénybe süllyesztette és annak nyílását egy gumimembránnal zárta le. Azt vizsgálta, hogy miközben az alany különböző kérdésekre válaszol, hogyan változik a víz szintje attól függően, hogy a bűncselekménnyel összegüggő, vagy pedig semleges kérdéseket tett fel neki. Az eljárás élettani alapját az a tudományos felismerés képezte, hogy amikor a szervezet felkészül a fenyegető, veszélyt jelző ingerekre történő válaszadásra, megváltozik az egyes szervek, szervrendszerek közötti véreloszlás aránya. (Canon-féle vészreakció) A válaszadásra való felkészülésben az agynak van központi szerepe, míg pl. a kezeknek értelemszerűen csekély a jelentőségük. Lombroso a kísérlettől azt várta, hogy a végtagokon áthaladó kisebb mennyiségű vér miatt a végtag térfogata és ezzel együtt a tartály vízszintje csökken.

Vittorio Benfussini olasz fiziológus azt az élettani reakciót vizsgálta, hogy izgalmat, félelmet kiváltó helyzetekben megváltozik a légzés - annak frekvenciája, amplitúdója, a ki- és belélegzett levegő volumene. A kutató a kísérletek során a mellkas légzőmozgásait egy ún. „pneumográf” nevű műszerrel mérte. A módszerrel kb. 90 % - os pontossággal lehetett következtetni a vizsgált alany szavahihetőségére.

Az amerikai W.M. Marston a vérnyomás változásából vont le következtetéseket. A kihallgatás alatt periodikus vérnyomásértékeket vett fel, amelyekből következtetni tudott az alany izgalmi állapotára.

A poligráf neve (görögül: „több írás”) arra utal, hogy egyidejűleg több élettani reakciót értékel. Szemben a fenti - egyetlen fiziológiai paramétert felhasználó - eljárásokkal az első valódi poligráfot 1921-ben John A. Larson alkotta meg. A készülék képes volt egyidőben és folyamatosan rögzíteni a vérnyomásban, pulzusban és légzésben bekövetkezett változásokat.

Larson módszerét Leonard Keller fejlesztette tovább. Készüléke a fentiekén túl képes volt az ún. galvános bőrreakció (GBR) változásainak észlelésére.

A ma legáltalánosabban használt hordozható poligráfok általában négy-hat élettani folyamat vizsgálatára képesek. Laboratóriumi körülmények között 8-10 csatornás műszereket is alkalmaznak. Hazánkban az Amerikai Poligráf Társaság szabványait érvényesítjük, amelyek szerint érvényes poligráfos vizsgálat csak olyan műszerrel végezhető, amely alkalmas a mellkasi és a hasi légzésben, a galvános bőrreakcióban és a vérnyomás-pulzushullámban történő változások egyidejű és folyamatos regisztrálására.

Az igazságszolgáltatás területén a poligráfot az Egyesült Államokban az 1930-as években állították rendszerbe, hazánkban a bűnüldözés területén először 1978-ban alkalmazták. A poligráf alkalmazása ma már világméretűnek mondható.²⁰

A poligráfos vizsgálatról várható eredmény szempontjából a kérdezési mód kulcsfontosságú. A gyakorlat két fő kérdezési mód - az ún. általános kérdések tesztje és az ún. csúcspeszültség teszt - alkalmazására épül. Mindkét módszer alkalmazására jellemző, hogy a kérdéseket úgy teszik fel, hogy az alany csak igennel vagy nemmel tudjon válaszolni.

---

²⁰ Dr. Lakatos János (szerk.) : Krimináltaktika, Rejtjel, Budapest, 2005, 243-244. o.

Az általános kérdések tesztje esetén a vizsgálat tárgyát képező ügyet érintő kérdéseket semleges és ún. kontroll-kérdések közé keverik. Az ügyre vonatkozó kérdések rendszerint a vizsgált személynek egy adott büntetőügyben játszott szerepére irányulnak. Például: „Ön szúrta le Kovács Jánost?”, „Megbízott valakit Kovács János megölésével?”, „Az eltűnt pénzeszsákot Ön lopta el?”

Az ilyen kérdések - tartalmuknál fogva - végtelen személyből is kiválthatnak olyan reakciókat, amelyek hazugságra engednek következtetni. Ennek orvoslására dolgozták ki azt a módszert, amelynek során a releváns kérdéseket irreleváns kérdések közé keverik. Például: „Délután van?” „Megbízott valakit Kovács János megölésével?” „Pécsett vagyunk?” Az ilyen módon összeállított kérdéssorokat többször, ismételten feltettek a vizsgált személynek és azt várták, hogy az ismétlések hatására az őszinte személyek reakciósintje a releváns kérdésekkel szemben is csökken és a semleges kérdésekhez közelít, míg a hazug személyek esetén a reakciósint ilyen módon és mértékben nem változik. Ez a módszer is tartalmazott azonban hibalehetőséget abból adódóan, hogy nem tudta kezelni az egyéni érzékenységet, az aktivációs szint egyénre jellemző mértékének problémáját.

Ennek kiküszöbölésére vezették be az ún. kontrollkérdések alkalmazását. Kontrollkérdésként az alanynak olyan, a bűncselekménnyel össze nem függő kérdéseket tesznek fel, amelyek ugyanakkor kompromittálóak lehetnek, vagy esetleg más, kisebb súlyú bűncselekményre vonatkoznak, és amelyeknél várható, hogy az alany - legyen akár bűnös, akár ártatlan - ezekre a kérdésekre valótlán választ fog adni. A kontrollkérdés-teszt alkalmazása azon a feltevésen alapul, hogy a végtelen személy számára - többszöri ismétlést követően - az ellenőrző kérdések válnak veszélyesebbé, hiszen ezekre adott megtévesztő válaszokat, ezért ezek esetében erősebb reakciókat produkál, mint az ügygel összefüggő őszinte válaszai esetében. Ezzel szemben a bűncselekménye elkövetőjénél az várható, hogy az ellenőrző kérdéseknél jelentkező reakciók eltűnnek, míg az ügygel összefüggő kérdésekre adott reakciók felerősödnek.

A másik alapvető kérdezési technika - az ún. „csúcspeszültség teszt” - arról árulkodhat, hogy az alany birtokában van -e olyan információknak, amelyeket az elkövetőnek ismernie kell - azaz rendelkezik -e tettstudomással. A kérdezés módszere az, hogy az ügygel összefüggő információt -

kérdés formájában - olyan információsorban helyezik el, amelynek további elemei az üggyel nem függenek össze, az ügyben nem érintett személy számára azonban az információsor valamennyi eleme hasonló értékkel bír.

Például, ha ismeretes, hogy az áldozattal baltával végeztek, de a terhelt tagadja, hogy ismerné az elkövetés eszközét, a kérdéssor a következő lesz:

Tudja -e Ön, hogy XY-t;

- Lőfegyverrel ölték meg?
- Baseball ütővel ölték meg?
- Kalapáccsal ölték meg?
- Baltával ölték meg?
- Vasrúddal ölték meg?
- Késsel ölték meg?
- Méreggel ölték meg?
- Husággal ölték meg?

A tesztől az az eredmény várható, hogy amennyiben a terhelt ismeri az elkövetés eszközét, úgy izgalmi állapota a kritikus kérdés elhangzásáig emelkedik, a kritikus kérdésre kiemelkedő fiziológiai reakciókat ad, majd ezt követően reakcióképessége jelentősen lecsökken.

Összevetve a két vizsgálati módszert elmondható, hogy az általános kérdések tesztjének alkalmazásával a vizsgált személynek egy adott bűncselekményben játszott szerepére kaphatunk rálátást, míg a csúcsheszültség teszt arra enged következtetni, hogy a vizsgált személy rendelkezik -e a bűncselekménnyel kapcsolatos releváns információkkal. Amennyiben a nyomozó hatóság birtokában van a bűncselekménnyel kapcsolatban olyan információkkal, amelyekről csak az elkövetőnek lehetett tudomása, úgy a csúcsheszültség-teszt alkalmazásával akár kétséget kizáróan meg lehet állapítani az elkövető személyét. Ami a két vizsgálati módszer eredményességét illeti, a tapasztalatok azt igazolják, hogy az általános kérdések tesztjével

végrehajtott vizsgálatok validitása 85-95 % közé tehető, míg a csúcsfeszültség teszt validitása meghaladja a 95 % - ot is.²¹

4. Összegzés

A fentiekben a kihallgatás taktikáját érintő alapvető kriminalisztikai kérdéseket kívántam röviden áttekinteni. E módszerek és ismeretek alkalmazása során mindenkor támaszkodni kell az irányadó pszichológiai ismeretekre, figyelemmel kell lenni a bűnüldözési gyakorlat tapasztalataiból és tanulságaiból folyamatosan táplálkozó kriminalisztikai elméletre és gyakorlatra, valamint a büntetőeljárás rendelkezésekre. Ez utóbbi követelmény különösen hangsúlyosan jelentkezik, hiszen miként a kriminalisztika vívmányainak érvényesülése nélkül nem várható eredmény a büntetőeljárás jog követéséről a bűncselekmények felderítése során, ugyanúgy hiábavaló a kriminalisztikai ismereteket követő igyekezet, ha azt nem kíséri a büntetőeljárás garanciák érvényre jutása.

---

²¹ Bócz Endre (szerk.) : Kriminalisztika II., BM Kiadó, Budapest, 2004. 907-914.o

IRODALOMJEGYZÉK**Tankönyvek, monográfiák:**

Bócz Endre (szerk.) : Kriminálisztika 1-2; BM Kiadó; Budapest, 2004

Fekete Mária - Grád András : Pszichológia és pszichopatológia jogászoknak; HVG-ORAC; Budapest, 2002

Garamvölgyi Vilmos - Viski László (szerk.) : Kriminálisztika; BM Tanulmányi és módszertani osztálya; Budapest, 1961

Katona Géza: Valós vagy valótlan?; KJK; Budapest, 1990

Kertész Imre: A rendőri kihallgatás - Krimináltaktikai jegyzet, Rejtjel Kiadó, 1998

Kriminálisztikai tanulmányok IV; Országos Kriminálisztikai Intézet, KJK; Budapest, 1966

Lakatos János (szerk.) Krimináltaktika 1.; Rejtjel Kiadó; Budapest, 2004

Schacter, Daniel L. : Az emlékezet hét bűne; HVG; Budapest, 2002

Tremmel Flórián - Fenyvesi Csaba: Kriminálisztika tankönyv és atlasz; Dialóg Campus; Budapest-Pécs, 2002

Tanulmányok, cikkek:

Dr. Csenki István: Kényszervallatás vagy kihallgatási taktika; Belügyi Szemle, 1987/8

Dr. Varga Zoltánné: Nyomozási taktika, vagy kényszervallatás?; Belügyi szemle, 1987/1. 73-77.o.

Katona Géza: Kommunikációs technikák a kihallgatásban; Belügyi Szemle, 1995/7-8

Tóth Ernő: Beismerő vallomás megszerzése kriminálpszichológus segítségével; Belügyi szemle, 1989/5. 96-101. o.

Walkley, John: A gyanúsított gondolkodásmódjának megváltoztatása; Belügyi Szemle 1986/2. 114-118.o

Jogsabályok:

1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről

1998. évi XIX. törvény a Büntetőeljárásról

Egyéb források:

<http://1000ev.hu/>

<http://www.pallaslexikon.hu>

<http://mti.hu/>